

HOCA DEHHÂNÎ DİVANI'NIN DİL BİLGİSEL ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE

Dr. Öğr. Üye. Ebru GÜVENEN*

ÖZ

Oğuzların, Eski Türkçe Dönemi'nden beri var olduğu bilinmektedir. Varlıkları; hem devlet (Köktürk ve Uygur Devleti) içinde hem de dilde kendini göstermiştir. Eski Türkçe döneminden beri tarih sahnesinde oldukları bilinen Oğuzların dilinin yazı dili konumuna gelmesi, 13. yüzyıla rastlamaktadır. Bu durum, Oğuz Türkçesinin Arapça ve Farsçaya karşı kazandığı başarıdır.

Oğuzcanın ilk basamağı olan Eski Anadolu Türkçesi içerisinde Beylikler Dönemi, Türkçe eser bolluğunun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönem sanatçıları, Türkçeyi kullanma konusunda bilinçli bir tutum sergilemiştir. Eserlerinden, Türkçe ile edebî eserlerin de yazılabileceğini ispat etme çabasında oldukları anlaşılmaktadır. Bu dönem sanatçılarından biri de Hoca Dehhânî'dir.

Divan'ı bulunana değin yaşadığı yüzyıl ile ilgili farklı görüşler bulunan Hoca Dehhânî, adından genellikle din dışı konularda yazdığı şiirlerle söz ettirmiştir. Divan'ının bulunmasıyla Şeyhoğlu ve Ahmedî'nin çağdaşı olduğu ve 14. yüzyılda yaşadığı kesinlik kazanmıştır. Divan'ındaki şiirlerden, onun dinî-tasavvufî ifadeler de kullandığı anlaşılmaktadır. Arapça ve Farsça terkipleri neredeyse hiç kullanmamış olması, anlatımını deyim, atasözü ve kalıp ifadelerle zengin ve güçlü kılması, onun Türkçeyi bilinçli bir şekilde kullandığını göstermektedir.

Eserinin konu yelpazesindeki genişlik, kendisinin dil ve üslubundaki bilinçli tutum, Beylikler Dönemi ile örtüşmektedir. Bu durum, çalışmamızın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Divan'ın dil bilgisel özelliklerinin, Beylikler Dönemi ile ne ölçüde örtüştüğü belirlenmeye çalışılacaktır. Eser, ses ve şekil bilgisel açıdan değerlendirilecek, Beylikler Dönemi ile benzerlik ve farklılıkları ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beylikler Dönemi, Hoca Dehhânî, Divan, ses bilgisi, şekil bilgisi.

ON THE HOCA DEHHANİ'S DİVAN'S GRAMATICAL FEATURES

ABSTRACT

It is known that Oghuzs have existed since the Old Turkish Period. Their assets; has shown in both in the state (the Köktürk and Uighur State) and in the language itself. It coincides a 13th century that the language of the Oguz, who was known to be on the stage of history since the Old Turkish Period, became a written language. This situation is success of Turkish of Oghuz against Arabic and Persian.

The Principalities Period, which is in Old Anatolian Turkish which is the first step of Oghuz Turkish, is a period in which there is an abundance of Turkish works. The artists of this period displayed a conscious attitude in terms of using Turkish. It is understood from his works that they try to prove that literary works can be written with Turkish. One of the artists of this period is Hoca Dehhânî.

Hoca Dehhânî, who had different opinions about the century in which he lived until the time of his Divan, his name had been mentioned with the poems wrote on non-religious subjects. It is certain that with the discovery of his Divan he was Şeyhoğlu and Ahmadî was contemporary and he lived in the 14th century. It is understood from his poems that he also used religious-mystical expressions. The fact that he almost never used Arabic and Persian

* Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ebru.guvenen@bozok.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-9346-9160

phares and made his narration rich and powerful through expressions, proverb and mold words means that he consciously uses Turkish.

The topic width of his work and the conscious attitude in his language and wording coincide with the Seigniorly Period. This is the starting point of our work. The work will be evaluated in terms of sound and shape.

In this study, it will be tried to determine to what extend linguistic features of the Divan matches with the Seigniorly Period. Its similarities and differences with the Seigniorly Period will put forward.

Keywords: Seigniorly Period, Hoca Dehhânî, Divan, phonology, morphology.

Giriş

Eski Türkçe döneminde, Köktürk ve Uygur Devletlerinin içerisinde farklı Türk kavimlerin yer almış olması, bu dönemde görülen lehçe ayrılıklarının temel nedenidir. Orhun Abideleri'nde bazen "*kendi milletim*" denilen, bazen de savaştıkları anlatılan Oğuzların diline ait özelliklerin, Eski Türkçede bulunduğu bilinmektedir (Korkmaz 2013: 43). Varlıklarının 8. yüzyıldan itibaren takip edilebiliyor olmasına rağmen Oğuzların dilinin resmî dil statüsüne gelmesi 13. yüzyılda gerçekleşmiştir. Oğuzca; Arapça ve Farsçaya karşı verdiği mücadeleyi Karamanoğlu Mehmed Bey'in fermanı ile resmî olarak kazanmıştır. Bu tarihten sonra Anadolu'daki beylikler içerisinde Oğuzca ile kaleme alınmış eserlerin sayısında dikkate değer bir artış yaşanmıştır. Sanatçılar, edebî eser vücuda getirecek kadar iyi derecede Arapça veya Farsça bilmelerine rağmen eserlerini Türkçe (Oğuzca) ile kaleme almışlardır. Öyle ki Türkçenin bu dillerden daha kudretli ve latif bir dil olduğunu söyleyenler olmuştur [Türk dilinçe dahı Tâzîden latîf / *Mantıku't-tayr*'ı eyledük aña harîf (4411) (MT) (Yavuz 2007: 654)]. Bu bakımdan, özellikle 14. yüzyıl, "Türkçecilik" akımının bilinçli isimlerinin yaşadığı bir yüzyıldır. Hoca Dehhânî de 14. yüzyılda yaşamış isimlerden biridir.

Adından sıklıkla din dışı konularda yazdığı şiirleri ile bahsettiren Hoca Dehhânî'nin, Divan'ının bulunmasıyla birlikte yaşadığı yüzyıl ile ilgili tartışmalar son bulmuş ve 14. yüzyılda yaşadığı kesinleşmiştir¹. Divan'ını, kendisinden bir Şehname yazması istenecek kadar hâkim olduğu Farsça ile yazmak yerine Türkçe ile yazması, Arapça ve Farsça terkiplere neredeyse hiç başvurmamış olması (Ersoy ve Ay 2017: 29), anlatımını güçlü kılmak için dikkate değer sayıda deyim, atasözü ve kalıp ifade kullanması, onun Beylikler Dönemi'nin Türkçeyi bilinçli kullanan isimlerinden olduğunu göstermektedir. Eserindeki konu yelpazesi, beşeri aşktan dinî ve tasavvufî içerikli ifadelere kadar açılmaktadır. Buradan hareketle Divan'ın, dili kullanmadaki bilinçli tutum ve konu çeşitliliği bakımından Beylikler Dönemi'ni yansıttığı söylenebilir.

¹ Divanı bulunana kadar Hoca Dehhânî'nin yaşadığı dönemle ilgili görüşler şunlardır: Hoca Dehhânî hakkındaki ilk bilgileri aldığımız Fuat Köprülü, onun 3. Alaeddîn döneminde yaşadığı görüşündedir (Köprülüzâde 1926: 4-5). Hikmet İlaydın ve Çetin Derdiyok' göre, Dehhânî'nin 1. Alaeddîn döneminde yaşamıştır (İlaydın 1978: 139 ve Derdiyok 1994: 61). Ömer Faruk Akün, Hoca Dehhânî'nin XIV. yüzyılın 2. yarısında yaşadığını (Ersoy ve Ay 2015: 3); Günay Kut, Karaman Sultanı Alâeddîn Ali zamanında yaşamış olacağını dikkatlere sunmuştur (Kut 2004: 355). Ersen Ersoy ve Ümran Ay, Hoca Dehhânî'nin Divan'ı üzerine yaptıkları çalışmalarının neticesinde onun, XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde doğup yüzyılın sonunda vefat ettiğini belirtmiştir (Ersoy ve Ay 2017: 24 ve 26).

Çalışmada, Ersen Ersoy ve Ümran Ay'ın "*Hoca Dehhânî Divanı*" (Latin harflerine aktarılmış metin) adlı eserinden hareketle –yer yer Arap harfli metne başvurulmuştur.- Hoca Dehhânî'nin Divan'ı, dil bilgisel açıdan değerlendirilmiştir. Eserin, ses ve şekil bilgisel açıdan incelenmesi ile, şairin dilinin yaşadığı 14. yüzyılla hangi oranda benzerlik gösterdiğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1. SES BİLGİSİ

1.1. Ünlüler

Eserde "a, ā, e, ē, ı, î, ĩ, o, ö, u, ü, ū" olmak üzere 12 ünlü harf bulunmakla birlikte aslî uzun ünlülere rastlanmamıştır.

1.1.1. Ünlü Değişmeleri

1.1.1.1. /i/ ~ /è/ Meselesi

Eserde söz başında ve ilk hecesinde /i/ ünlüsü görülen sözcüklerden bazıları şunlardır:

Bil "beI" (22-07), di- "demek, söylemek" (68-03), dir- "dermek, toplamak" (40-06), gice "gece" (02-06), girü "geri" (101-01), ir- "gelmek, ermek, yetişmek" (10-01, 98-04), iy "ey" (101-07), iv- "acele etmek" (89-04), yi- "yemek" (12-06) vb.

1.1.1.2. /e/ > /i/ Değişimi

Eski Türkçede söz başında ve ilk hecede görülen /e/ ünlüsünün, eserde bazı sözcüklerde /i/ye değiştiği görülmektedir. /e/ > /i/ değişiminin görüldüğü sözcüklerden bazıları şunlardır:

er- (EUTS) > ir- "ulaşmak, varmak" (67-07), eşid- (EUTS) > işit- "işitmek, duymak" (K1-26), sen (EUTS) > sin "sen (2.teklik şahıs zamiri)" (55-02), eki (EUTS) > iki "iki" (03-18), elit- "getirmek, iletmek" (EUTS) > ilt- "göndermek" (11-04), erte (EUTS) > irte "sonra" (30-02), et- (EUTS) > id- (90-08), it- "yapmak, etmek" (44-06), ber- (EUTS) > vir- "vermek" (99-09), yeg (EUTS) > yig "iyi, yeğ" (41-03) vb.

Metnimizde gerek yukarıdaki sözcüklerden bazılarının gerekse Eski Türkçede de /e/li olan bir takım sözcüklerin, /e/li kullanıldıkları belirlenmiştir:

sen "sen (2. tş. zamiri)" (EUTS) (53-02), ey "ey" (EUTS) (19-01), men "ben (1.tş. zamiri)" (EUTS) (22-05), ben "ben (1.tş. zamiri)" (04-04), mengiz (EUTS) > beniz "beniz" (17-05), eb (EUTS) > ev "ev" (62-05), keltür- (EUTS) > getür- "getirmek" (55-02) vb.

1.1.1.3. /ö/, /u/, /ü/ > /i/ Değişimi

Eserde bu ses olayı, için "için" (02-06) [<üçün < uçun (Günşen 2004: 62)] edatında görülmektedir.

1.1.1.4. /o/ > /ü/ Değişimi

/o/ > /ü/ değişimi, yori- (EUTS) > yüri- "yürümek" (14-02), yürü- (18-02) fiilinde tespit edilmiştir.

1.1.1.5. /i/ > /ü/ (/ı/ > /i/ > /ü/) Değişimi

Bu ses olayının örneği yürü- “*yürümek*” (18-02) fiilinde görülmektedir. (yori->yöri->yüri-> yürü-).

1.1.1.6. /o/ > /ü/ Değişimi

/o/ > /ü/ değişiminin eserdeki tek örneği degül “*değil*” ismindedir: (103-07)[*tağ ol (Gülensoy 2007: 271)] > degül).

1.1.1.7. /u/ > /a/ Değişimi

/u/ > /a/ değişimi, uyanma- “*uyanmamak*” (97-07) (oğun- (EUTS) > uyan-) fiilinde görülmektedir.

1.1.2. Ünlü Uyumu

1.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Eski Türkçe döneminden beri varlığını sağlam olarak devam ettiren (Şahin 2015: 42) ve Türkçe sözcüklerin ses yapısının temelini oluşturan (Ergin 2012: 71-72) kalınlık-incecik uyumunun Divan’da da sağlam olduğu belirlenmiştir:

Görmeyelden (58-03), irakdan (13-04), kimsenenüñ (18- 06), olursañ (97-09), severem (44-02), utandı (45-05) vb.

Arap alfabesinin /i/ ve /i/ ünlülerini ayırt etme imkânı vermemesi, Türkçede de /i/ ünlüsünün zayıf olmasından dolayı ön seste yerini /i/ ünlüsüne bırakması sonucunda *inan-* olarak okunan fiil, eserde kalınlık-incecik uyumuna aykırı bir kullanım sergilemektedir. İnanmağıl (91-04), inanmasañ (93-06) vb.

1.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Eski Türkçe döneminde sağlam olmayan düzlük-yuvarlaklık uyumu, Eski Anadolu Türkçesi döneminde de sağlam değildir (Timurtaş 1976: 334 ve Şahin 2015: 42). Dudak ünsüzleri, /-g/ ve /-ğ/ ünsüzlerinin düşmesi sonucu kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırması, bazı eklerin her zaman düz, bazılarının ise her zaman yuvarlak ünlülü olması, sebebi bilinmeyen yuvarlaklaşmalar (Timurtaş 2012: 27-40) ve analogi, bu durumun sebepleridir.

Uzatduğı (03-18), içdüğü (63-03), kamu (06-06) (kamuğ < kamağ) (Günşen 2004: 64), kapusına (20-05) (kapığ), senüñ (13-04), gözi (16-06), tatlu (24-06), sensüz (62-06), taldı (01-04), yavuz (59-03), (yabız (EUTS) > yavuz) vb.

1.1.3. Ünlü Düşmesi

Eserde ünlü düşmesinin örnekleri, düz-dar ve dar-yuvarlak orta hece ünlüsü bulunan sözcüklerde, *ile* edatının ilk ünlüsünde ve *i-* fiilinde görülmektedir:

Ağzı (16-05) (<ağızı), benzi (17-05) (benjizi), gönjini (17-07) (gönjülini), (koynuma (52-03) (koyunuma), oğlan (33-07) (oğulan) vb.

ile edatı ve *i-* fiilinin görülen geçmiş zaman ve şart kipindeki çekiminde görülen ünlü düşmesinin örneklerinden bazıları şunlardır:

Eylerse (50-05) (<eyler ise), dirsem (68-06) (<dir isem), benümle (68-02) (benüm ile), niderdi (101-04) (nider idi) vb.

Eylük (67-06) (<eyü+lük) sözcüğünde *eyü*'ye gelen ek ünlü ile başlamamış olmasına rağmen /ü/ ünlüsünün düştüğü görülmüştür. Bu durumun muhtemel sebebi, mısradaki hece sayısını vezne uydurma çabasıdır.

Ayrıca seyrek de olsa, eserde söz başında ünlü düşmesini, yukı yumazam (78-02) (<uyku uyumazam) ile örneklendirebiliriz.

1.1.4. Ünlü İncelmesi

Bazı sözcüklerdeki kalın ünlüler, “ç, η, ş, y” ünsüzleri ile bir arada bulunmaları sebebiyle incelenmiştir (Timurtaş 1976: 339). Eserde bu ses olayının görüldüğü örneklerden birkaçı şunlardır:

Uçun > içün (02-06, 05-07, 79-07), uşbu > işbu (33-02, 35-02, 86-03), yana > yine (01-01, 44-03, 92-01), yori- > yüri-, yürü- [yüriyem (14-02), yürür (18-02)] vb.

1.1.5. Geçişme

Sürekli birlikte kullanılan ve ünlü ile biten bir sözcük ile ünlüyle başlayan bir sözcüğün birleşmesidir (Şahin 2015: 47). Eserde geçişmenin görüldüğü örneklerden birkaçı şunlardır:

Kendözi (<kendü özi) kendözinden (K2-11), nit- (<ne it-) niderdi (101-04), nol- (<ne ol-) nolaydı (104-01), niçün (K1-05) (<ne için), nere (19-04) (<ne ara) vb.

1.1.6. Ünlü Türemesi

Yabancı kökenli sözcükleri Türkçenin kurallarına uygun hâle getirmek veya Türkçe sözcüklerde eklemeyi kolaylaştırma amacıyla ortaya çıkan ünlü türemesinin eserdeki örneklerinden birkaçı şunlardır:

Āfitāb (57-02) (<af-tab), pāyidār (81-04) (<pāy-dār); bulınmaz (53-01) (bul-ı-n-maz), aqıtum (19-05) (ağ-ı-t-du-m) vb.

1.2. Ünsüzler

Eserde /b/, /c/, /ç/, /d/, /f/, /g/, /ğ/, /h/, /ħ/, /h̄/, /j/, /k/, /k̄/, /l/, /m/, /n/, /ŋ/, /p/, /r/, /s/, /ş/, /s̄/, /t/, /t̄/, /v/, /y/, /z/, /z̄/, /z̄/ olmak üzere toplam 30 ünsüz harf tespit edilmiştir.

1.2.1. Ünsüz Değişmeleri

1.2.1.1. Sızıcılaşma

/b-/ > /v-/:

Eski Türkçede söz başında bulunan /b-/lerin bir kısmı, Batı Türkçesinde /v-/ye değişmiştir. Eserde bu ses olayı ile ilgili tespit edilen örneklerden birkaçı şunlardır:

Bar (EUTS) > var “var, mevcut” [var (K1-07), vardır (103-04)], bar- (EUTS) > var- “varmak” [varalum (70-03), varur (68-07)], ber- (EUTS) > vir- “vermek” [virüpdür (89-05), virür (83-03)] vb.

Metnimizde genellikle /v-/ye değişerek vir- olarak kullanılan fiil, tespit edilen bir örnekte /b'/li şekli ile geçmektedir: isbāt bire (03-18).

/-b/ > /-v/ ve /-b-/ > /-v-/:

Eb (EUTS) > ev “ev” [evden (62-05)], seb- > sev- “sevmek” [sevdiğüm (66-03)], yabız (EUTS) > yavuz “kötü” [yavuz (59-03)], men (EUTS) (ben) “1.teklik şahıs zamiri” > -vem “1.ışe” [isteyevem (89-06)] vb.

/-d/ > /-y/ ve /-d-/ > /-y-/

Bod (EUTS) > boy “boy, uzunluk” [boyı (04-06)], ked- (EUTS) > gey- “giymek” [giyüben (79-08)]; adağ (EUTS) > ayağ, ayak “ayak” [ayağ (72-06), ayakdan (89-06)], bodı-, bodu- (EUTS) > boya- “boyamak” [boyar (01-11)] vb.

/-k/ > /-h/ ve /-k-/ > /-h-/

Eski Türkçedeki /k/ların bir kısmı, Eski Anadolu Türkçesinde /h/ya değişmiştir. Eski Türkçe döneminde söz başında kullanılan sesler arasında /h/ ünsüzü bulunmamaktadır –Eski Türkçede sözcükler “b, ç, t, k, m (seyrek), n (daha seyrek), s, y” ünsüzlerinden biri ile başlamaktadır (Gabain 2003: 38)-. Bu sebeple bu ses olayı, söz içi ve söz sonunda meydana gelmektedir. /-k/ > /-h/ ve /-k-/ > /-h-/ değişiminin eserdeki örneklerinden bazıları şunlardır:

oğ (EUTS) > oğ “ok” [oğını (103-05)], koku <koğu “koku” [koğusun (11-04)], oğşat- “benzetmek” (EUTS) > oğşat- “oğşatmak” [oğşadana (63-02)] vb.

1.2.1.2. Tonlulaşma**1.2.1.2.1. /t/ > /d/****/t-/ > /d-/**

Eski Türkçede /d-/ ünsüzü, söz başında kullanılmamaktadır. Bu sesin tonsuz biçimi olan ve Eski Türkçede söz başında bulunan ünsüzlerden olan /t-/lerin bir kısmı, Eski Anadolu Türkçesinde korunurken bir kısmı tonlulaşarak /d-/ye değişmiştir. Metinde ise /t-/ ünsüzü, bazı sözcüklerde korunup bazılarında /d-/ye değişirken bazılarında ise ikili görünüş sergilemektedir. Bu durum ile ilgili tespit edilen örneklerden birkaçı şunlardır:

/t-/lerin korunduğı sözcükler:

tanuğ “tanık, şahit” (EUTS) [tanuğdur (01-02)], tapığ (EUTS) > tapu “kapı, hizmet” [tapuğa (100-07)], tar “dar, sıkı” (EUTS) [tara gelüp (71-05)], teg “gibi” (EUTS) [tütü teg (25-05)], ton “elbise” (EUTS) [tonını (01-11)], turak “durak” [turak dutduğ (48-01)], tüt- “tütme” (EUTS) [tütüdi (60-05)] vb.

Hem /t-/li hem de /d-/li kullanılan sözcükler:

tağ (EUTS) ~ dağ “dağ” [tağ (69-07), dağları (76-06)], tatlu [tatılığ (EUTS)] ~ datlu “tatlı” [tatlı (10-07), datlı (65-01)], tegin ~ degin “gibi, kadar” [tegin (23-03), degin (45-07)], tudağ ~ dudak “dudak” [tudağın (12-03), dudağı (31-01)], tüt- (EUTS) ~ dut- “dutmak” [berk tüt (28-06), hoş dut (01-10)] vb.

/t-/ > /d-/ değişiminin görüldüğü sözcükler:

tağ- (EUTS) > dağ- “takmak, koymak” [adını delü dağasın (74-03)], teğ- > değ- “denemek” [değerem (07-02)], tengiz (EUTS) > deniz “deniz” [denize (93-06)], tile-

(EUTS) > dile- “*dilemek, istemek*” [dilersen (98-03)], tir- (EUTS) > dir- “*dermek*” [dirmege (40-06)], tiş (EUTS) > diş “*diş*” [dişünje (71-07)], tük- (EUTS) > dök- “*dökmek*” [dökdi (31-04)], tüşek (EUTS) > düşek “*düşek*” [ol düşekde (08-05)], tün (EUTS) > dün “*gece*” [dün ü gün (12-06)] vb.

/-t-/ > /-d-/

akıdur (58-03) (<akıt-), dirildür (38-02) (dirilt-), gider (20-01) (<git-), işidesin (K1-26) (<işit-), unudur (39-03) (<unut-) vb.

/-t/ > /-d/

yigit > yigid (03-05), eşit- > işid (59-05).

1.2.1.2.2. /k/ > /g/

/k-/ > /g-/

Eski Türkçedeki /k-/lerin bazıları; Eski Anadolu Türkçesinde /g-/ye değişmiş, bazıları ise /k-/ olarak kullanılmaya devam etmiştir (Timurtaş 1976: 342). Eserde bu doğrultuda tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır:

/k/ > /g/ değişiminin görüldüğü sözcükler:

keç- (EUTS) > geç- “*geçmek, gitmek*” [geçdi 'ömrüm (89-03)], kel- (EUTS) > gel- “*gelmek*” [gelüben (03-07)], kergak (EUTS) > gerek (50-04) “*gerek, lazım*”, kiter- (EUTS) > gider- “*gidermek*” [gideren (28-06)], kök (EUTS) > gök “*gök, gökyüzü*” [göge (K1-02)], kün (EUTS) > gün “*güneş*” [ay u gün bigi (02-02)], künile- (EUTS) > günile- “*kıskanmak*” [günileyen (02-09)] vb.

/k-/ ünsüzünün korunduğu sözcükler:

kaç- “*kaçmak*” (EUTS) [kaçup (96-01)], kaş “*kaş*” (EUTS) [kaşı fettan (103-02)], kes- “*kesmek*” (EUTS) [başını kes (11-07)], kızıl “*kırmızı, kızıl*” (EUTS) [bu kızıl gülleri (03-10)], kişi “*kişi, insan*” (EUTS) [ol kişinin (25-01)], kod- (EUTS) > koy- “*koymak, bırakmak*” [yarı ağıyara koyuban (92-01)], kuş “*kuş*” (EUTS) [gönlümün kuşu (40-01)] vb.

/-k-/ > /-ğ-/ ve /-k-/ > /-g-/

ayağ [ayağına (01-12)], birlik [birliği (21-06)], dilek [dilegüm (K1-20)], kucak [kucağına (41-07)], toprak [toprağın (21-05)] vb.

/-k/ > /-ğ/

Türkçenin kurallarına aykırı olan bu durum, metinde budağlar (06-05) (<budağ) sözcüğünde tespit edilmiştir.

1.2.1.2.3. /ç/ > /c/

/-ç-/ > /-c-/

ağaca (79-02) (<ağaç), ucu (24-03) (<uç).

/-ç/ > /-c/

Türkçenin kurallarına aykırı olan bu durum, metinde kılıç > kılıc (65-05) sözcüğünde tespit edilmiştir.

1.2.1.2.4. /-p-/ > /-b-/

kipi > gibi [şişe gibi (72-06)].

1.2.1.3. Patlayıcılışma

1.2.1.3.1. /ŋ/ > /ğ/

Yalnız “yalnız” sözcüğünde görülen ses olayının, metinde ikili kullanımı dikkat çekmektedir. Sözcük bazı beyitlerde /ŋ/ ile, bazı beyitlerde ise /ğ/ ile gösterilmiştir:

Yalguz (K2-24), yalnız (22-08 ve 88-02), yalunuz (28-06 ve 52-04).

1.2.1.4. Ünsüz Düşmesi

1.2.1.4.1. /b-/ düşmesi:

bol- (EUTS) > ol- “olmak” [mes’ud ola (50-01), hayrân olup (32-05)] vb.

1.2.1.4.2. /-g-/ , /-ğ-/ ve /-g/ /-ğ/ düşmesi:

Bu ses olayı, hem sözcük kök ve gövdelerinde hem de eklerde görülmektedir. Bundan dolayı eserde tespit edilen örnekler, bu ekseninde oluşturulmuş iki başlık altında değerlendirilmiştir.

Sözcükte görülen /-g-/ , /-ğ-/ ve /-g/ /-ğ/ düşmesi:

kapığ (EUTS) > kapu “kapı” [ol genc-i rahmet kapusun (15-02)], kergek (EUTS) > gerek (87-01) “gerek, lazım”, kulğak (EUTS) > kulağ “kulağın dutar sözüme (37-02)”, neteg (EUTS) > nite “nasıl” [zinde nite olmaya (33-04)], ölüğ (EUTS) > ölü “ölü” [ölüye (28-02)] vb.

Ekte görülen /-g-/ , /-ğ-/ ve /-g/ /-ğ/ düşmesi:

+IIG > +IU (iye) [devletlü (88-03), bir şafalı yâr (89-02)], -(I)G > -U (fiye) [bilüsüzlik (103-03), şoru (82-06)], +GA > A (yön. h.e) [bize (03-10), cāna (36-01)], -GAN > -An (sfe) [şolduran (04-02), gelen (53-04)], -GAll > -All (zfe) [mevc uralı (09-05), yaza irişeli (03-15)] vb.

1.2.1.4.3. // düşmesi:

keltür- (EUTS) > getür- “getirmek” [getürdün başuma zevâl (47-02)], ol (EUTS) > o² “o” [o şāhuñ yüzi ağına (40-01)] vb.

1.2.1.4.4. /-r/ düşmesi:

er- (EUTS) > i- “imek” [gelür-ise (59-02), ister-isen (51-03)] vb.

1.2.1.4.5. /y-/ düşmesi:

yırağ (EUTS) > ırağ, ırağ “uzak” [ırağ (48-02), ırağdan (91-04)], yinçü (EUTS) > incü “inci” [incü dişünğden (09-04)] vb.

² Eserde sözcüğün /-//’si düşmemiş şekline dair örnekler de bulunmaktadır: ol dōşekde (08-05) ve ol ‘āşık (25-03) vb.

1.2.1.5. Ünsüz Türemesi

1.2.1.5.1. /-y-/ türemesi:

Ünlüyle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ekin doğrudan gelmesi mümkün değildir. Dil, bu duruma çözüm olarak mevcut ünsüzlerinden en az çaba kanununa uygun ünsüzü seçmektedir. Bu da “*yarı ünlü*” olarak bilinen /y/’dir (Ercilasun 2000: 219-220). Eserde /y/ türemesinin görüldüğü örneklerden bazıları şunlardır: dâne+y+i (73-06), deva+y+i (31-02), ‘adl eyle-y-e (05-03), oğuma-y-an (K2-16) vb.

Ekleşmenin Eski Anadolu Türkçesinde ünlü düşmeksizin olduğu görülmektedir (Ercilasun 2000: 225). Eserde bununla ilgili örnekler *içün* ve *ile* edatı ile *i-* fiilinin bazı çekimlerinde görülmektedir: **içün** [benzedügi-y-içün (71-07), gitdügi-y-içün (03-07)], **idi / idi** [ola-y-ıdı (40-03), emse-y-ıdı (101-04)], **idün** [rahm ide-y-idün (41-05)], **ise** [didi-y-ise (19-07), hata-y-ise (66-03)], **ıla / ile** [ğayret odı-y-ıla (96-01), merhamet gözi-y-ile (96-05)] vb.

1.2.1.5.2. /-n-/ türemesi:

Pek çok araştırmacı tarafından *zamir n*’si olarak adlandırılan /n/ ünsüzü (Yılmaz 2012: 2764), iyelik ekleri ve aitlik ekleri ile hâl eklerinin arasına girmektedir (Ercilasun 2000: 221). Ayrıca 3. teklik şahıs zamiri “o” ve işaret zamirlerinden “*bu*”, “*şu*”, “*o*” ile çokluk eki +*Ar* ve yoksunluk eki +*sUZ*’un –ek, Eski Anadolu Türkçesinde analogi sebebiyle dar-yuvarlak ünlülü kullanılmıştır (Karadoğan 2001: 176)- arasına girerek köprü görevi üstlenmektedir. Eserde *zamir n*’si alan sözcüklerden birkaçı şunlardır: anuñ bil+i+n+i (22-07), her cem‘ ara+sı+n+da (101-04), tapu+sı+n+a (94-08), a+n+suz (19-03) vb.

Zamir n’si, ünlü çatışması olmaması sebebiyle yardımcı ses kategorisinde değerlendirilmemektedir (Ercilasun 2000: 221). Eserde zamir n’sinin kullanılmadığı örneklerden birkaçı şunlardır: şu+lar (06-07, 83-05), bu+lar+dan (02-01) vb.

1.2.1.6. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesinin eserdeki tek örneği, aşşı “*fayda*”dır: (45-03)’da (asığ (EUTS) > aşşı).

1.2.1.7. Metatez (Göçüşme)

Eserde metatez, bir sözcükte tespit edilmiştir: esirge- > esri- “*korumak*” [esrigedi (33-05)].

1.2.1.8. Ünsüz Uyumu

Eski Anadolu Türkçesinde bazı eklerin tek şekilli olması, ünsüz uyumsuzluğuna neden olmaktadır. Eserde bu duruma neden olan eklerin kullanıldığı sözcükler şunlardır:

+dA (bul. h.e.) [‘āşıkda (22-06), cennetde (99-01)], **+dAn (ayr. h.e.)** [ıraqdan (13-04), ol şon nefesden (97-01)] **-dUm (ggz 1.tşe)** [irişdüm (K1-22), gözüm yaşını ağıtdum (19-05)] **-dUñ (ggz 2.tşe)** [dutduñ turağ (48-01), itdün dāl (47-07)], **-dl (ggz 3.tşe)** [bırağdı (11-02), küsdi (18-05)] **-dUr (gen.z. bild. 3.tşe)** [bezemişdür (K1-01), yokdur

(K1-10)] **-dUr (ffye)** [irişdürmedüm (27-04), küsdürüben (18-05)], **-dUKdA (zfe)** [gitdükde (02-02)] vb.

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. Yapım Ekleri

2.1.1. İsimden İsim Yapan Ekler:

+AK: yanağ **"yanak"** [yanağlara (K1-09)], tuzak **"tuzak"** [zülfî tuzacağından (04-05)], etek **"etek"** [etegini (14-07)].

+An: oğlan **"genç erkek"** [bu güzel oğlana (32-07)].

+CA: karınca **"karınca"** [karınca gibi (98-04)], kılca **"kıl kadar ince"** [bir kılca kemer (103-06)].

+CAK: gökçek **"güzel"** [gökçek yüz (46-04)], tizcek **"çabucak"** (K1-08).

+de: günde **"her gün"** [biñ yara urur günde (16-04)].

+di: imdi **"şimdi"** (25-05).

+din: öñdin **"önce"** [ölmezden öñdin (100-07)].

+düz: gündüz **"gündüz"** (31-04).

+ıl: kızıl **"kırmızı, kızıl"** [bu kızıl gülleri (03-10)].

+gü: gözgü **"ayna"** (TS III) [gözüğüne (71-08)].

+IAyIn / cIIAyIn: ancılayın (K2-22) **"onun gibi"**, mümlayın **"mum gibi"** (100-02).

+IK: güzellik **"güzellik"** [güzellikde (02-04)], ayrılık **"ayrılık"** (74-02).

+IU: boylu **"boylu"** [bir serv boylu (01-09)], gizlü **"gizli"** (14-03).

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, **+IG** ekinin sonunda bulunan **/-G/** ünsüzü düşmüş ve ekin ünlüsü yuvarlaklaşarak **+IU** olmuştur. Bu durum dönem eserlerinde karakteristik bir görünüm arz etmektedir. Metnimizde istisnai olarak ekin **+II** olarak kullanıldığı bir örnek bulunmaktadır: yüzli **"yüzlü"** [şol gül yüzli (04-01)].

+rA: içre **"içer"** [bağ içre (53-07)], daşra **"dışarı"** [daşra varasın (74-04)], sonra **"sonra"** (63-01).

+rAK: yigrek **"iyice, daha uygun"** (41-01).

+sUz: ansuz **"onsuz"** (23-03), bilüsüzlik **"bilgisizlik, cahillik"** [bilüsüzlik idüp (103-03)].

2.1.2. İsimden Fiil Yapan Ekler

+A-: benze- **"benzemek"** [benzer (22-02)], oyna- **"oyynamak"** [cân oynadı (39-07)].

+I-: diril- **"dirilmek"** [ölü dirildür (38-02)], incel- **"incelmek"** [inceldise (98-04)].

+Ar-: ağar- **"ağarmak"** [gözün çün ağlamağ-ıla ağardı (17-06)], şarar- **"sararmak"** [şararuban (06-06)].

+eT-: gözet- **"gözmek, gözetlemek"** [gözetdüm (16-06)].

+İK- / +UK-: gözü- “*gözükmek*” [gözükmez (16-07)].

+irge-: esirge- “*korumak, esirgemek*” [esirge beni (59-04)].

+IA-: gözle- “*gözlemek*” [gözleyüben (22-04)], yarala- “*yaralamak*” [yaraladı (16-02)].

+sA: susa- “*susamak*” [kan yudaram susasam su yirine (92-03)].

+I-: sakın- [< sak “*uyanık, tetikte*” (Korkmaz 2014: 175)] “*sakınmak*” [sakınur-ıdum (27-03)], kuru- [< kūr “*kuru*” +u- (Gülensoy 2007: 576)] “*kurumak*” [kurutmasaydı (83-04)].

2.1.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

2.1.3.1. Fiilimsiler

2.1.3.1.1. İsim-Fiiller (Mastar):

-mA: *kirişme-y-ile* (62-02), *ditreme dutar* (K2-07), gönülümü *yağma* kılan (39-01).

-mAK / -mAG: söz *açmağ* (K2-17), *şormağ* (02-10), gönül *virmeğ* (99-06), *yanmağ* (68-02).

-(y)Iş / -(y)Uş: *bilişe* (16-05), bir *gülüş-ile* (16-05).

-dUK³: “*Ṭağlar aşduğı miñnet denizin geçdüğü Ferhād-veş kan içdüğü şîrîn tudağından mıdur*” (04-07).

2.1.3.1.2. Sıfat-Fiiller (Partisip):

-mIş: *nazar kılmış* kişi (84-06).

-dUK: süsen dilin *uzatduğı* (03-18), *sevdüğümü* (55-01), *ağladuğuma* (19-06).

-Asl: ol yaşı uzun *olasıya* diñ (67-05), *ğuşsa yirem yiyesi* yirine 92-03).

-An: ol genc üstüne *oturanuñ* (K2-14), gül gibi beni *güldüren* gülden etegin *ṭolduran* (04-02), *kaṭreyi gevher eyleyen* (10-05).

-Ar: “*La`l-i lebinden aḳar çeşme-i ḥayvāna baḳ/ Gün yüzine gölge ider sünbül-i reyḥāna baḳ*” (32-01), *ḳulağın dutar sözüme dānedür* (37-02).

-(I)r / -(U)r: “*su`ālüm çoḳ-durur fırsat elüme girür olsa*” (40-05), “*bul bu bilür eri ki `aṭā ḳıymetin bile*” (87-02), *ne var nergis gözünñden esrür olsa* (77-03).

-mAz: *işitmeze* gel urma sözümi (13-06), *şolmaz yüzi gülzārı var* (25-01).

2.1.3.1.3. Zarf-fiiller (Gerundium)

-AndA: “*Dilber olanda gerek mevcüd ola*” (50-04).

-(y)IcAK: “*Bu nebata baḳıcak* gözüme şîrîn görünür” (03-03), “*Güzelleri gönül göricek nice ḳaymasun*” (62-02).

-(y)IncA: “*Sanuram cevritdüğince luṭf ider*” (54-05).

-(y)IcAGAz: “*Sevdüğümü dilber meni iḳrāra getürdi / İşidicegez sevgümü inkāra getürdi*” (55-01).

³ İşlek bir sıfat-fiil eki olan –dUK, Eski Anadolu Türkçesinde nadiren –mAK anlamı ile mastar göreviyle kullanılmıştır (Gülsevin 2011: 122).

-(y)AlI: “Yüzün güline nazār *kılalı* bu nergisümün/ Ağı ḥased iledür dün ü gün ḳarasına” (17-03), “*Düşeli* gönül göz ü ḳaşına /Furşat bulmaz başın ḳaşına” (67-01).

Ekin, sonundaki ünlüsünün düşüp “*Görmeyelden* gözüm döker ḳanı” (58-01), ayru *düşelden* (102-09) ve *kār idelden* (76-05) sözcüklerinde *-Al* şeklinde ve üzerine ayrılma hâli eki olarak kullanıldığı görülmektedir.

-mAdIn: “Her kim şunarsa *saḳlamadın* elini güle/ Mecrūḥ ider-ise elini ḥār yiridür” (86-04), “Ne eksile ki ḳara sine *girmedin* öñdin/ Şol aḳ sīneḳe doḳına bu ḳara sīne” (17-02).

-dUKdA: “Kim geldi bu maḳāma ki biñ dürlü derd-ile/ *Gitdükte* işi nale vü vā ḥasretā degül (K02-02).

-mAzdAn öñ(din): “Begüm Dehhāniye *ölmezden öñdin* / Ṭapuḳa irmegün imkāni yok mı” (100-07).

-ken: “Süci üçüben rahmetün umaram/ Aḳu yudar-*iken* nibāt isterem” (15-06).

-(y) V: “*Aḳlayu* giderem arduma baḳuban direm/ Yine ayırdı beni yardan Allāh dirṭḡ” (92-05), “Dehhānī yār içün *ḳekeḡör* ḳahrını ilün” (88-06), “İrmesün bülbül eli gül eteḡine *diyü şāḥ*/ Gör dikenden nice çevresine perçin urdı” (85-03), “Yā Rab ol ḥūrī peri mi ya melek/ Kim *ḳarara* yandı hecrinde[n] yürek (12-01), “Şoraram *eydivirün* baḳa bilinden nişan/ Kimsene bilmez bunu işbu müsemmer kimün” (38-04).

-dUKCA: “Diri *olduḳça* ben ḳuluḳ işidesin eyā şāhum/ Senün medḥünle ṭolduram niçe defterle dīvāni” (K1-26), “Gerḡi gül eyler i cān lāle vücüdüm ‘adem/ Yaḳaḡı rengini *gördüḳçe* ser-efgende gider” (20-04).

-(y)Up: “*İşidüp* aduḳı şāhum sefer ḳıldum bu iḳlīme” (K1-22), “Çāvüş bigi serv eline *alup* nacaḳ” (01-06), “*İñileyüp* dimedüm āḥ bu ḥançer kimün” (39-05), “Aceb ne siḥr *okıyup* seḥer yili ürđi” (102-02).

-(y)UbAn: “*Şararuban* ḳamu yapraḳ bigi ḳara yirde”(06-06), “Vedā‘-ı bāḡ *idüben* şöyle uralum āḥi” (06-04).

-UbAn’ın genişletilmiş şekli olan *-UbAnI*, “-*ArAk*” anlamıyla kullanılmıştır: [Miḥrāba yüzüm urubanı rabbenā direm (13-03)] ve “-*InCA*” [Ay yüzün görübeni maḡribe şermende gider (20-03)], [Güli görübeni süsen ki dilini uzadur (79-04)] .

-(y)UbAnIn: “Şol itdüḡi cefālarına *uşanubanınI*/ İnşāfa gelse olsa peşīmān yiri-durur” (05-02), “Gözünḡi *görübenin* ḳanda biterse bādām/ Hem lebünḡden ḥacil olur eriyüpdür şekker” (09-03).

2.1.3.2. Fiilden İsim Yapan Diğer Ekler

-CAK: ṭaḳlacaḳ (37-07).

-G: baḡlasa (64-09).

-GU: sevgümi (55-01).

-(I)m: *yarım* yolda’ken (19-05).

-(I)n / -(U)n: *şatun* aldūḳ (24-03), tütüninden (43-02).

-(I)ş / -(U)ş: baḡışla (74-05), bilişünḡi (74-01), bir gülüş-ile (16-05).

-(A)K: budakda (60-02), *turağ* dutduñ (48-02), bu *uzağ* yol (92-04), dilegüm (K1-24).

-(U)K: *açuk* yüzlü-y-iken (85-04), yüregi *delükler* (09-04).

-I: *kızıl* mey-ile (06-03).

-mA: bu *düzme* şüret-ile (K2-07), bir *kirişmeyle* (49-04).

-T: öğüt (37-06).

-V: öte (15-03), dağı (17-06), *koğusu* (51-05), ölüyi (60-01).

-(y)Icl: luğ idicidür (41-05), *kan dökici* (74-06).

2.1.4. Fiilden Fiil Yapan Ekler

-(I)t-: ağıtdum (19-05), eyitsen (48-05), *uzatduğı* dilin (03-18), benzedür (10-06), yüzün kızartdı (32-04).

-Ar-: çıkarurlar (02-06), gideren (28-06).

-Ur-: geçürme (K1-08), yitüre (26-06), irürgil (15-05).

-dUr-: indürmezüz (73-02), yandura (14-03).

-er-: yüz *dönderme* (65-07).

-(I)l-: bükildi (47-05), dizilür (09-01), *katılan* (82-03), düzüleli (91-02).

-(I)n-: bulunmaz (53-01), görünmez (03-20), *kul idinesin* (07-07), şalınsa (10-02), bezenmişdür (K1-06).

-(I)ş-: bulaşdı (102-04), dutışısar (99-08), irişdi (06-01), şolaşdı (40-01).

-y-: koyup (62-06).

2.2. Çekim Ekleri

2.2.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1. Çokluk Ekleri

+IAr

kaşlaruñ (02-04), şu *şehlâ gözler* (02-04), yadlara (16-05), *hüblar* (38-01), güzeller (39-02), güller (40-06), *çäreler* (62-07) vb.

Eski Türkçe döneminde kullanılan çokluk eklerinden olan +Ar'ın Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde de kalıplaşmış birkaç sözcüğe çokluk anlamı kattığı görülmektedir. Divan'da ise sadece *oğlan* sözcüğünde kullanılan ekin, "Şehre meger kim bugün bir güzel *oğlan* gelür" (33-07) mısraında da görüldüğü üzere çokluk anlamını anlaşılmaktadır.

2.2.1.2. İyelik Ekleri

1.teklik kişi: +(U)m: *kağlüm* (02-07), *gözüme* (03-03), *cānum* (05-04), 'ağlumı (49-02).

2.teklik kişi: +(U)ñ: *senüñ yüzüñ* bigi (K1-20), *lebünji* (24-06), *ğamzenj* (56-04), *vuşkatuñ* (13-04).

3.teklik kişi: +I, +sl: *derdine* (58-05), 'ışk yolına (61-05), *nicesi* (68-03), *şafası* (88-01).

1.çokluk kişi: +(U)mUz: ‘aqlumuz (10-04), gözümüze (47-01), ‘ömrümüz (70-02), kanumuz (95-03).

2.çokluk kişi: +(U)ηUz: kamuñuz (61-02).

2.2.1.3. Hâl Ekleri

Yalın Hâli: Eksiz olan yalın hâl, isim kök ve gövdelerinin yanı sıra çokluk ve iyelik eki almış isimlere de gelebilmektedir: şikâyetüm (13-02), felek (22-04), kuşlar (01-08), halk (74-03).

İlgi Hâli: Metinde ilgi hâli her zaman dar-yuvarlak ünlülü olarak +uη ve +nUη şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca ekli olduğunda belirtili, eksiz olduğunda belirtisiz isim tamlaması kurabilen ekin, metinde her iki şeklinin de kullanıldığı örnekler bulunmaktadır:

+(n)Uη: *senüη* ‘ahdüη (02-07), *ķumrınunη* içi (10-07), *ķirpüginünη* oķlarından (12-04), *hicranunη* odı (34-04).

İlgi hâli ekinin sonunda bulunan /-η/, 1. şahıslarda “ben” ve “biz”deki /b/’nin etkisiyle, dudak ünsüzü /-m/’ye değişmiştir ve ek, +Um şeklini almıştır: benüm gönüm (20-01), bizümle (70-01).

+Ø: gönüm+Ø kuşu (04-05), dilberün *ayağı*+Ø tozun (36-01), *gözüm*+Ø yaşını (83-04).

Belirtme Hâli: Belirtme hâli, metnimizde ünlüsü her zaman düz-dar olan +(y)I ve +n ekinin yanı sıra eksiz (Ø) olarak da kullanılmıştır:

+(y)I: Dehhâniyi (07-07), ol *meysi* (73-07), her *halkayı* (78-03), bu *sevdayı* (99-07), cihâni (14-03).

+n: “Dehhânî yâr ayağına *cânın* kıılır nişâr” (01-12), “Boyuñı başdan ayağa gör perişan *niyyetin* (80-07), “Aç ol genc-i rahmet *ķapusın* baña” (15-02).

+Ø: “ķumrınunη içi acıyup *dozt*+Ø nideyin aydur uş” (10-07), “Mihrâba *yüzüm*+Ø urubanı *rabbenâ* direm” (13-03), “Eger *başum*+Ø diler-ise virem aña der-hâl” (60-04).

Yönelme Hâli: Eserde kullanılan asıl yönelme hâli eki +(y)A’dır. Ayrıca bir örnekte kalıplaşmış olarak +GA eki tespit edilmiştir.

+GA: özgeye (08-02), özgeler (44-02).

+(y)A: yüzüne (11-06), hâlüme (14-04), ma’şükına (22-06), şahrâya (03-06), ölüye (28-02).

Bulunma Hâli (+dA): Ekin ünlüsü her zaman tonludur. şuda (12-07), ‘aşıkda (22-06), cânumda (48-01), içümde (49-05), iki ‘âlemde (51-01).

Ayrılma Hâli (+dAn): Ekin ünlüsü her zaman tonludur. ıraķdan (13-04), ğuşşadan (23-04), gözüm yaşından (27-02), şatlu dilden (49-02), yirinden (62-02).

Vasıta Hâli: Eserde vasıta hâli için, *ile*’nin ekleşmiş şekli olan +(y)IA ile ekleşme sürecinin devam ettiği +(y)IIA ve +n kullanılmıştır.

+(y)IA: söziyle (K1-17), hasret yaşıyla (54-02), bizümle (70-01), anunla (84-06).

+(y)IA: +(y)IA, *ile* edatından ekleşmiş vasıta hâli ekidir. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait metinlerde, edatın tamamen ekleştiği örnekler bulunmaktadır. Edatın ünlü uyumuna uyarak /la/ya değişmesi, bağlandığı sözcüğün tonsuz ünsüz ile bitmesi durumunda onu tonlu ünsüze değiştirmesi ve bağlandığı sözcüğün ünlü ile bitmesi durumunda ise araya /y/ yardımcı ünsüzünü alması, ekleşme sürecinin henüz tamamlanmadığını göstermektedir. Bu durumun metnimizdeki örneklerinden bir kaçışunlardır: vaşlı-y-ıla (08-03), cān-ıla (11-01), ağlamağ-ıla (17-06), cevrün-ile (47-07), bade-y-ile (79-01).

+n: kezin (47-04).

Eşitlik Hâli (+CA): bunca kadeh (10-02), halvetce (07-03), niçe (52-03), nice (57-04).

Yön Gösterme Hâli (+rA): sonra (63-01), nere (18-04), bāğ içre (53-07).

2.2.1.4. Aitlik Eki: +GI: şafhasındağı (65-02).

2.2.1.5. İsimlerde Soru: ml

Eski Anadolu Türkçesinde soru edatının ünlüsü her zaman düz-dardır. Metnimizde de bu kural korunmuştur:

“Aceb ağan şu mı cüllāb *mıdur* ya Kevser” (03-11), “Yā Rab ol hūrī peri *mi* ya melek” (12-01).

2.2.2. Fiil Çekim Ekleri

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan şahıs zamiri ve iyelik kökenli şahıs eklerinin (Şahin 2015: 61) yanı sıra Türkçenin ilk yazılı eserlerinden itibaren takip edebildiğimiz ve varlığını hep çekim eki olarak sürdüren emir kipi, her şahıs için ayrı bir eke sahip olduğundan ayrı bir şahıs eki kategorisinde değerlendirilebilir (Ergin 2012: 304 ve Akar 2018: 165).

2.2.2.1.1. Şahıs Zamiri Kökenli Şahıs Ekleri:

1. Teklik Şahıs Eki: -vAm [isteyevem (89-06)], **-Am** [varmayam (89-05), bilmezem (03-11)].

2. Teklik Şahıs Eki: -sln [bezemişsin (01-16), urasın (48-06)].

3. Teklik Şahıs Eki: Ø [gelmez-Ø (49-02), ölür-Ø (53-04)].

1. Çokluk Şahıs Eki: -Uz [āvāre olmuşuz (70-03), olısaruz (72-04), indürmezüz (73-02)].

3. Çokluk Şahıs Eki: -IAr [baş çıkarurlar (02-06), gulğul iderler (03-13)].

2.2.2.1.2. İyelik Eki Kökenli Şahıs Ekleri:

1. Teklik Şahıs Eki: -m [şorsam (41-05), getürdüm (56-04)].

2. Teklik Şahıs Eki: -ŋ [dimedün (30-07), ırak olsaŋ (48-01)].

3. Teklik Şahıs Eki: -Ø [‘azīz oldı-Ø (K1-04), kaṭ‘ itdi-Ø].

1. Çokluk Şahıs Eki: -K [bildük (24-01), şatun aldük (24-03)].

2. Çokluk Şahıs Eki: -**ηUz** [‘ayb kıldunuz (61-02)].

3. Çokluk Şahıs Eki: -**IAr** [bī-çāre kıldılar (62-07), didiler (07-04)].

2.2.2.1.3.

3. tip şahıs ekleri olarak da değerlendirilen emir kipinin çekiminde kullanılan şahıs ekleri, emir kipinin çekimi ile ilgili değerlendirme bölümünde verilecektir.

2.2.2.2 Şekil ve Zaman Ekleri

2.2.2.2.1. Haber Kipleri

2.2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman ekinin ünsüzü her zaman tonlu /d/, ünlüsü ise 1. ve 2. şahıslarda her zaman dar-yuvarlak /U/, 3. şahıslarda her zaman düz-dar //dır.

1. Teklik Şahıs Eki: -**dUm** [sefer kıldum (K1-22), inşāfa geldüm (15-07)].

2. Teklik Şahıs Eki: -**dUη** [gönlümü aldun (30-01), didün (37-07)].

3. Teklik Şahıs Eki: -**dl** [şormadı (38-05), gördi (39-04)].

1. Çokluk Şahıs Eki: -**dUK** [bildük (24-01), bulınduk (53-02)]

2. Çokluk Şahıs Eki: -**dUηUz** [‘ayb kıldunuz (61-02)].

3. Çokluk Şahıs Eki: -**dIIAr** [bī-çāre kıldılar (62-07), didiler (07-04)].

2.2.2.2.1.2. Duyulan Geçmiş Zaman

Duyulan geçmiş zaman için eserde ünlüsü her zaman düz-dar olan -*mİş* ve -(y)Up dUr(U)r kullanılmıştır.

-**mİş**:

1. Teklik Şahıs Eki: -**mİşAm** [boynum egmişem (30-05), hayrān olmuşam (35-01)].

2. Teklik Şahıs Eki: -**mİşsIn** [bezemişsin (K1-16)].

3. Teklik Şahıs Eki: -**mİş** [eşer itmiş (22-02), nazar kılmış (84-06)].

1. Çokluk Şahıs Eki: -**mİşUz** [āvāre olmuşuz (70-03)].

-(y)Up dUr(U)r:

3. Teklik Şahıs Eki: -(y)Up dUr(U)r: Cennet olup-durur (K1-11), eriyüpdür (09-03), olupdur (09-04)

2.2.2.2.1.3. Geniş Zaman

Eserde geniş zaman için -Ar, -(I)r/-(U)r ve Eski Anadolu Türkçesinde istek kipi eki olan -Eski Türkçedeki -GA (-GAy) ekinden gelen-, -A kullanılmıştır.

-Ar, -(I)r/ -(U)r

1. Teklik Şahıs Eki: -ArAm “*Çan yudaram ğuşsa yirem āh kim/Baņa budur dün ü gün içmek yimek*” (12-06). **-(I)rAm/-(U)rAm** “*Şanuram cevritdügince luş ider*”(54-05), “*Yire deper görürem dāyima ehl-i hüneri*” (34-01).

2. Teklik Şahıs Eki: -ArsIn, -(I)rsln/ -(U)rsln “*Gen beni oda yakarsın geh yakarsın yadlara*” (68-03), “*Gelürsin geçersin güneş bigi tiz*” (47-03)

3. Teklik Şahıs Eki: -Ar, -(I)r/-(U)r “*Ol şanem gönüme cefā eyler/Hoş gelür şanuram vefa eyler*” (42-01), “*Kuşlar nevāda çeng çalar el urur çenār*” (01-08).

-(y)A

1. Teklik Şahıs Eki: -(y)Am “*Ben nice istemeyem vaşlın anuñ*” (51-04), “*Baņa ne gelse iy şanem senden/Hoş gelür şanma uşanam senden*” (66-01)

2. Teklik Şahıs Eki: -(y)AsIn “*Şanasın binersin burāk iy firāk*” (48-03).

3. Teklik Şahıs Eki: -(y)A “*Hür u peri ay u gün öpüp ayağın dura*” (18-04), “*Taħammül itmeye hergiz bu derde taş-ıla taş*” (69-07).

3. Çokluk Şahıs Eki: -(y)AIAr “*Kirpüginün oğlarından bulalar/Yarsalar Bağrumı biñ kanlu yilek*” (12-04).

2.2.2.2.1.4. Şimdiki Zaman

Metnimizde şimdiki zaman için müstakil bir ek bulunmamaktadır. İstek kipi eki -A ve -(V) *turur* yapısı, şimdiki zaman fonksiyonuyla kullanılmıştır.

-(y)A

2. Teklik Şahıs Eki: -(y)AsIn “*Şāhā beni fürkat odına niçe yakasın*” (74-01).

3. Çokluk Şahıs Eki: -ArIAr “*Bülbül ü kırmızı bugün gülgül iderler ki Hudā*” (03-13).

-(V) turur

2. Teklik Şahıs Eki: -(V) durursın “*Dāyim bahārı göre durursın ki güz dutar*” (61-04).

2.2.2.2.1.5. Gelecek Zaman

Metnimizde gelecek zaman için, Eski Anadolu Türkçesinin en işlek gelecek zaman eki olan -(y)IsAr (Gülsevin 2011: 100 ve Şahin 2015: 65) ile istek kipi eki -(y)A kullanılmıştır.

-(y)IsAr

1. Teklik Şahıs Eki: -(y)IsArAm “*Nice idiserem fiğān iy gönül*” (45-01)

3. Teklik Şahıs Eki: -(y)IsAr “*Hüsnün bağında kalmaysar pāyidār gül*” (81-04), “*Yoluña Dehhāni bir gün öliser*” (12-07)

-(y)A

1. Teklik Şahıs Eki: -(y)Am“*Dehhāni inanma yine gelem didi-y-ise*” (19-07), “*Bu derd ile ölür-istem ayruğa varmayam*” (89-05)

2. Teklik Şahıs Eki: -(y)AsIn “*Bu düzme şüret-ile nicesi er olasin*” (K2-07), “*Ne menzile iresin kim bu ğaflet/Yoluñı bağlamışdur pış u pesden*” (97-08).

2.2.2.2.2. Tasarlama Kipleri

2.2.2.2.2.1. İstek Kipi: -A

1. Teklik Şahıs Eki: -(y)Am “Şöyle *yanam* micmerinde ‘ışkınınu” (50-03), “Ġarīb ü ‘āşık u müflis ‘aceb niçe *yürüyem* (14-02). **-(y)Aylın** “Nicesi *dutmayayın* hükmi dil-rübā buyurur” (60-04), “Kımrınınu içi acıyup dost *nideyin* aydur uş (10-07). **-(y)AvAm** “Nice ayakdan düşüp *isteyevem* anı” (89-06).

2. Teklik Şahıs Eki: -(y)AsIn “N’ola bir kezin elüme *giresin*” (47-04), “N’ola derdlü gönlüme sen *kılasın* devā gönülden” (44-01).

3. Teklik Şahıs Eki: -(y)A “Zinde nite *olmaya* çeşme-i hayvān gelür” (33-04), “Şehā Dehānīnün maşşūdı oldur/Yoluña *oynaya* ol baş u cānı” (56-05), “Uşlu midır ol kişi ki saña *vire* gönlün” (74-03)

1. Çokluk Şahıs Eki: -(y)AIUm “Vedā ‘-ı bāğ idüben şöyle *uralum* āhı/Ki ayva beñzini oddan çü za ‘ferān *idelüm*” (06-04).

3. Çokluk Şahıs Eki: -(y)AIAr “Gelicek ağzın açsun kim *ideler* taşdıķ” (83-05)

2.2.2.2.2.2. Gereklilik Kipi

Metnimizde, örneğine sadece 3. teklik şahsın çekiminde rastlanan gereklilik kipi için *-mAGA gerek* yapısı kullanılmıştır.

3. Teklik Şahıs Eki: -mAGA gerek “Heves iden yüzini *görmege gerek* ki yana” (64-06).

2.2.2.2.2.3. Şart Kipi

1. Teklik Şahıs Eki: -sAm “Eger bu hālümü *şorsam*” (41-05), “*Benzedürsem* gözünü nergise” (26-05).

2. Teklik Şahıs Eki: -sAn “N’ola biz kula dağı luř-ıla *kılsañ* nazarı” (34-03), “*Derlesen* hoş dizilür” (09-01).

3. Teklik Şahıs Eki: -sA “İnşāfa *gelse* olsa peşīmān yiri-durur” (05-02).

3. Çokluk Şahıs Eki: -sAIAr “*Yarsalar* bağrumı” (12-04), “Her ne ki *itseler* ne ħatā” (82-04).

2.2.2.2.2.4. Emir Kipi

2. Teklik Şahıs Eki: -Ø “*Şanma* ki senden özgeye ben mācerā direm” (13-02). **-GIİ** “Bu dirlik-ile *ölmegil*” (K2-05), “*Oturmağıl* şurugel” (06-07).

3. Teklik Şahıs Eki: -sUn “Kāfir *olmasun* benüm tegin delü” (23-03), “Kerem kıil imdi Dehānī güler yüzün *görsün*” (59-06).

2. Çokluk Şahıs Eki: -(U)ñ “*Şanmañ* anuñ varam işigini maķām idem”(08-04), “Ĥazān irişdi *gelün* ‘işret-i ħazān idelüm” (06-01). **-(u)ñUz** “Gönlüm alanı *eydüñüz* kanı” (58-01), “Bāğ gülini tamām *saçurñuz* ayağına” (33-02).

2.2.3. Ek-Fiil

2.2.3.1. İsimlerde Ek-Fiil

Metinde isimlerde ek-fiil çekimlerinin sınırlı sayıda olması sebebiyle –en çok örneği olan çekim, geniş zaman 3. teklik şahıstır- her şahıs, örnekleri ile ayrı ayrı verilmiştir. Metinde hikâye ve rivayetin örneğine sadece 3. teklik şahısta, şart kipinin örneğine ise 2. ve 3. teklik şahısta rastlanmıştır. Eserde, bu üç çekime kıyasla geniş zamanın 3 teklik şahıs ile 1. çokluk şahıs çekiminin örneği, daha çok kullanılmıştır, diyebiliriz..

2.2.3.2.1 Hikâye

3. Teklik Şahıs Eki: +Idl “Bizüm-ile birliği var-ıdı yaruñ” [hikâye 3.tşe), (21-06)].

2.2.3.2.2. Rivayet

3. Teklik Şahıs Eki: +Imlş Gerçek-imiş [rivayet 3.tşe), (07-01)], yalan-ımış [rivayet 3.tşe), (24-01)], belâyimiş [rivayet 3.tşe), (99-06)].

2.2.3.2.3. Şart

2. Teklik Şahıs Eki: +isenş er-isenş [şart 3.tşe), (37-07)].

3. Teklik Şahıs Eki: +IsA Şikâyetüm var-ısa [şart 3.tşe), (13-02)], yoğ-ısa [şart 3.tşe), (48-02)], yok-ısa [şart 3.tşe), (66-06)], haṭā-y-ise [şart 3.tşe), (66-03)], **+sA** yoksa [şart 3.tşe), (22-06)].

2.2.3.2.4. Geniş Zaman

1. Teklik Şahıs Eki: +Am Bir müsteḥakkam [geniş zaman 1.tşe) (15-02)], bülbülem [geniş zaman 1.tşe) (30-02)], **+Um** hem-demüm [geniş zaman 1.tşe) (92-02)].

2. Teklik Şahıs Eki: +sln kandasın [geniş zaman 2.tşe) (30-02)], **+UñdUr** senüñdür [geniş zaman 2.tşe) (101-06)].

3. Teklik Şahıs Eki: +dUrUr kıanı-durur [geniş zaman 3.tşe) (15-02)], ḥayrān-durur [geniş zaman 3.tşe) (02-06)], **+Ø** bilinde zeri var+Ø [geniş zaman 3.tşe) (22-07)], **+dUr** dīvānedür [geniş zaman 3.tşe) (12-06)].

1. Çokluk Şahıs Eki: +Uz zeber-destüz [geniş zaman 1.çşe) (73-03)].

2.2.3.2. Çekimli Fiillerde Ek-Fiil

2.2.3.2.1. Hikâye

Metnimizdeki hikâye çekimlerinde *i-* fiilinin tamamen düştüğü, korunduğu ve ekleşme (düşme) eğiliminin sürdüğü -bunu kip ve zaman ekleri ile *i-* fiili arasına giren yardımcı sestem anlamaktayız- örnekler tespit edilmiştir. Hikâye birleşik çekiminin örneklerinden birkaçı şunlardır:

İşidürdüm [(geniş zamanın hikâyesi 1.tşe), (K1-23)], *didür-idi* [(görülen geçmiş zamanın hikâyesi 2.tşe), (07-07)], *ola-y-ıdı* [(isteğin hikâyesi 3.tşe), (40-03)], *olmasa-y-ıdı* [(şartın hikâyesi 3.tşe), (71-09)], *bulayduñ* [(isteğin hikâyesi 2.tşe) (03-12)].

2.2.3.2.2. Şart

Metnimizde şartlı birleşik çekimlerde *i-* fiilinin tamamen düşüp ekleştiği –bu esnada bazı çekimlerde yardımcı ünsüzün kullanılmadığı örnekler de vardır- ve korunduğu örnekler tespit edilmiştir. Şartlı birleşik çekimin örneklerinden birkaçı şunlardır:

oķ urmadısa [(görülen geçmiş zamanın şartı 3.tşe), (K1-05)], *inanmazsañ* [(geniş zamanın şartı 2.tşe), (K1-11)], *da`vı kılduğ-ısa*⁴ [(görülen geçmiş zamanın şartı 2.tşe), (53-02)], *kızarsa* [(geniş zamanın şartı 3.tşe), (77-04)], *faķır oldısa* [(görülen geçmiş zamanın şartı 3.tşe), (94-08)], *istersen* [(geniş zamanın şartı 2.tşe), (K1-07)], *görür-ise* [(geniş zamanın şartı 3.tşe), (29-05)] *didilerse* [(görülen geçmiş zamanın şartı 3.çşe), (62-04)] [(geniş zamanın şartı 3.tşe).

Sonuç:

Hoca Dehhânî'nin, Divan'ının bulunmasıyla birlikte yaşadığı yüzyıl ile ilgili tartışmalar son bulmuş ve 14. yüzyılda yaşadığı kesinleşmiştir Divan'daki şiirleri muhteva açısından değerlendirildiğinde, din dışı konularda yazdığı şiirleri ile adından söz ettiren şairin şiirlerinde dinî-tasavvufî, bireysel ve toplumsal konulu ifadeler de yer verdiği görülmüştür.

Farsça bir Şehnâme yazacak kadar Farsçaya hâkim olmasına rağmen Divan'ını Türkçe ile kaleme alması, onun Beylikler Dönemi sanatçıları ile aynı görüşte olduğunu kanıtlar niteliktedir. Anlatımını sıklıkla yabancı unsurlara başvurmak yerine deyim, atasözü, kalıp ifadelerle güçlü ve zengin kılması, yine onun, devrinin Türkçecilik akımına kayıtsız kalmadığı anlamına gelmektedir. Divan'ındaki 2 kaside ve 97 gazelinin yanı sıra daha önce yayınlanan 7 gazeli ve beşerî aşktan dinî-tasavvufî konulu şiirlere kadar konu yelpazesinin genişliği, Dehhânî'nin Türkçe ile nitelik ve nicelik bakımından kudretli eserler vücuda getiren bir sanatçı olduğu anlamına gelmektedir.

Divan'ının yaşadığı yüzyılı kesin olarak ortaya koyduğu Dehhânî'nin, dil özelliklerinin de bu durumu destekler mahiyette olduğu gerek ses bilgisel gerek şekil bilgisel özelliklerle bu çalışmada dikkatlere sunulmuştur.

Metinde görülen ses bilgisel özellikleri ana hatları ile şöyle özetleyebiliriz: Kalınlık-incecik uyumunun çok güçlü olması, buna karşın düzlük-yuvarlaklık uyumunun çeşitli sebeplerle bozulmuş olması; söz başındaki /b-/lerin neredeyse tamamının /v-/ye değişmiş olması⁵, ön seste bulunan /t-/ > /d-/ değişimindeki durumun karışıklık göstermesi⁶, /k-/ > /g-/ değişiminin Türkiye Türkçesi ile eşdeğer olması, /k/ > /h/ değişiminin Türkçenin kuralları gereği sadece söz içi ve sonunda görülmesi, /h/ > /G/ değişiminin sınırlı sayıda sözcükte görülmesi –metnimizde bu ses olayı sadece yalnız “yalnız” (K2-24) da görülmektedir⁷ söz başında ünlü düşmesinin seyrek görülüyor olması -*yuķı yumazam* (78-02) bu durumu destekler niteliktedir- ve tek şekilli eklerden kaynaklanan ünsüz uyumsuzluğu (Korkmaz 2013: 91-94) tespit edilen durumlardır.

Metinde görülen şekil bilgisel özellikleri ise şu şekilde özetleyebiliriz:

⁴ Eski Anadolu Türkçesinde 2. teklik şahıs ekinde /h/ kullanılmaktadır. Bu kural eserimizde de devam etmiştir. Fakat bu örnekte /g/ ünsüzü, /h/ yerine kullanılmıştır. Beyitin devamı da bu yapının görülen geçmiş zamanın şartı olduğunu doğrular niteliktedir: “Ne da`vı kılduğ-ısa şāhum anda bulınduğ/ Ne `ahd itdün-ise biri sende bulunmaz” (53-02).

⁵ Metinde bu duruma aykırı tek kullanım, *ısbāt bire* (bir- “vermek”) (03-18)'dir.

⁶ Karışıklık ifadesinden kasıt; sesin korunması, değişmesi veya ikili kullanımları sergileyen örneklerin varlığıdır.

⁷ Sözcük, (K2-24) nolu beyitte *yalğuz*, (22-08) ve (88-02) nolu beyitlerde *yalhuz*; (28-06) ve (52-04) nolu beyitlerde *yaluñuz* şeklindedir.

Metin, yapım eklerindeki çeşitlilik ile de dikkat çekmektedir. Yapım eklerini, dönemin kuralı hâline gelen her zaman düz ve her zaman yuvarlak kullanılan ekler bakımından değerlendirdiğimizde, düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı sonuç doğuran bu durumun eserde kemikleştiği görülmektedir. Eserde her zaman düz veya yuvarlak yazılan eklerden birkaçı şunlardır: Sonundaki /G/ ünsüzünün düşmesi sebebiyle ünlüsü yuvarlak yazılan isimden isim ve sıfat yapan ek, +/U ve bu ekin “yoksunluk” anlamı katan şekli olan ek, +sUZ, olarak kullanılmıştır. Sadece “şol gül yüzli” (04-01) örneğinde, bu kuralın bozulduğu tespit edilmiştir. Sıfat-fiil eklerinden -dUK, zarf-fiil eklerinden -(y)Up, -(y)UbAn ve -(y)UbAnIn, fiilden isim yapan eklerden -(U)K, fiilden fiil yapan eklerden -(U)r ve -dUr, ünlüsü her zaman yuvarlak olan eklerdendir. Buna karşılık fiilden isim yapan eklerden -/cl, sıfat-fiil eklerinden -mIş ve zarf-fiil eklerinden -(y)IncA, her zaman düz ünlülü ekler arasındadır.

İsim çekim ekleri: İyelik eklerinin ünlüleri, 1. ve 2. şahıslarda dar-yuvarlak, 3. teklik şahısta düz-dardır -eserde 3. çokluk şahsın örneği bulunmamaktadır-. İlgili hâli eki dar-yuvarlak ünlülü olarak +uŋ ve +nUŋ, bulunma ve ayrılma hâli eki tonlu ünsüz /d-/ ile kullanılmıştır. Belirtme hâli +(y)l, +n ve Ø (eksiz belirtme) ile karşılanmaktadır. Yön gösterme eki +rA'nın birden fazla örnekte görülmüştür. Eski Türkçe döneminden beri kullanılan vasita hâli eki +n, kalıplaşarak eklendiği sözcüğe zaman zarfı fonksiyonu katmıştır [kezin (47-04)] (Korkmaz 2013: 95-96).

Fiil çekim ekleri: Haber kiplerinden görülen geçmiş zamanın eki 1. ve 2. şahıslarda dar-yuvarlak, 3. teklik şahısta düz-dar ünlülü; duyulan geçmiş zamanın eki bütün şahıslarda düz-dar ünlülüdür. Geniş zaman⁸ için -Ar, -(l)r/-(U)r ve asıl fonksiyonu istek olan -A; gelecek zaman için Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik eki -IsAr ve istek eki -A kullanılmıştır. Dilek kiplerinde şart kipi için -sA, istek kipi için -A, emir kipi için her şahsa ayrı ek kullanılmıştır (Korkmaz 2013: 99-101). Ayrıca metinde sadece 3. teklik şahıs için örneği bulunan gereklilik kipi için -mAGA gerek yapısı kullanılmıştır.

İsimlerde ek-fiilin örneği geniş zaman, hikâye, rivayet ve şart çekiminde; çekimli fiillerde ise hikâye ve şart çekiminde tespit edilmiştir.

Metinde soru edatı her zaman düz-dar ünlülü ml olarak kullanılmıştır (Korkmaz 2013: 101).

Çalışmamızda verdiğimiz örnekler ile yaptığımız değerlendirmeyi yukarıda kısaca özetlemeye çalıştık. Hoca Dehhânî'nin Divan'ında belirlediğimiz ses ve şekil bilgisel özellikler, Beylikler Dönemi'nin (14.-15. yüzyıl) dil özelliklerini -eserde örneği bulunan unsurlar göz önüne alındığında- tam olarak yansıtmaktadır.

⁸ Geniş zamanın olumsuzu -mAz olmakla birlikte bir örnekte -mas olarak [dimes-idi (71-05)] kullanılmıştır.

KISALTMALAR**EUTS:** Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü.**MT:** Mantıku't-Tayr**TS III:** Tarama Sözlüğü 3. Cilt.**Çev.:** Çeviren.**ayr. h.e:** Ayrılma hâli eki.**bild.** Bildirme.**bul. h.e:** Bulunma hâli eki.**fiye:** Fiilden isim yapım eki.**ffye:** Fiilden fiil yapım eki.**ggz:** Görülen geçmiş zaman.**iiye:** İsimden isim yapım eki.**sfe:** Sıfat-fiil eki.**tş:** Teklik şahıs.**yön. h.e:** Yönelme hâli eki.**zfe:** Zarf-fiil eki.**1.tşe:** Birinci teklik şahıs eki.**2.tşe:** İkinci teklik şahıs eki.**3.tşe** Üçüncü teklik şahıs eki.**1.çşe:** Birinci çokluk şahıs eki.**3.çşe:** Üçüncü çokluk şahıs eki.**KAYNAKLAR**

AKAR, Ali, (2018), *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

CAFEROĞLU, Ahmet, (2015), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

DERDİYOK, İ. Çetin, (1994). "Hoca Dehhânî'nin Kasidesine Tematik Bir Bakış", *Yedi İklim*, S.55, s.59-63.

ERCİLASUN, A. Bican, (2000), "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses". *Hasan Eren Armağanı*, s. 219-225.

ERGİN, Muharrem, (2012), *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/ Yayım/ Tanıtım, İstanbul.

ERSOY, E. ve Ü. AY, (2015). "Hoca Dehhânî Hakkında Yeni Bilgiler", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 15, s.1-26. İstanbul.

ERSOY, E. ve Ü. AY, (2017), *Hoca Dehhânî Divanı*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.

GABAİN, A. Von, (2003), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer, (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer, (2011), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

GÜNŞEN, Ahmet, (2004), *İpsalalı Ebu'l-Hayr Mevlid (İnceleme-Metin-Dizin)*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

İLAYDIN, Hikmet, (1978), "Dehhânî'nin Şiirleri", **Ömer Asım Aksoy Armağanı** (Canpolat, M., Tezcan, S. ve Onaran, M. Ş.) , s. 137-177. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KÖPRÜLÜZÂDE, M. Fuad (1926). "Selçukîler Devri'nde Anadolu Şairleri Hâca Dehhânî", **Hayat Mecmuası**, S.1, s. 4-5.

KARADOĞAN, Ahmet, (2001), "Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlaklaşan Ekler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C. I-II S.44, s. 171-179.

KORKMAZ, Zeynep, (2013), *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KORKMAZ, Zeynep, (2014), *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

KUT, Günay, (2004), *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.IV, s. 304-564. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ŞAHİN, Hatice, (2015), *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (1976), "Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri", **Türkiyat Mecmuası**, C. 18, s. 331-368.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, (2012), *Eski Türkiye Türkçesi*, Kapı Yayınları, İstanbul.

TÜRK DİL KURUMU, (2009), *Tarama Sözlüğü III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

YAVUZ, Kemal, (2007), *Gülşehri'nin Mantığı "t-Tayr"ı (Gülşen-nâme)*, C. II, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti., Ankara.

YILMAZ, Yakup, (2012), "Zamir /n/ si ve /y/ Yardımcı Ünsüz Karışıklığı "Kırklareli'ne mi, "Kırklareli'ye mi?" Demeli?", **Turkish Studies**, S. 7/3, , s. 2761-2777.